

Philips van Marnix, heer van Sint-Aldegonde (1540-1598)

L.D. van Klinken

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

Samenvatting	Dit venster uit de Pedagogische Canon voor de christelijke leraar is gewijd aan Marnix van Sint-Aldegonde als pedagoog.
Bronvermelding	Deze tekst is deel van het Compendium van het Lectoraat Christelijk leraarschap.
Thema *	Inspiratiebronnen
Gebruik **	Hoofd
Plaatsingsdatum	2016
Gerelateerde artikelen	Geen.
Trefwoorden	Opvoeding van de jeugd, kindercatechismus.

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevenden*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

Philips van Marnix, heer van Sint-Aldegonde (1540-1598)

Inleiding

Plaats in de canon

Marnix van Sint-Aldegonde geniet vooral bekendheid als staatsman en rechterhand van Willem van Oranje. Minder bekend is dat Marnix ook over de opvoeding schreef. Hij schreef een traktaat dat in het Nederlands verschenen is onder de titel *De opvoeding van de jeugd*. Alhoewel de inhoud aanleunt tegen het humanistisch gedachtegoed, legt Marnix met name bij de godsdienstige opvoeding calvinistische accenten (Bakker, e.a.; 2006).

Actualiteit

In het genoemde traktaat geeft Marnix praktische adviezen die ook in onze tijd nog aansprekend zijn voor ouders en leerkrachten.

Kernthema

Marnix houdt in zijn traktaat een pleidooi voor kindgerichtheid in de opvoeding. De opvoeding moet gericht zijn op de ziel, het verstand en het lichaam, anders gezegd: op hart, hoofd en handen. Een leraar moet, zo is Marnix van mening, vooral van zijn leerlingen houden, hun karakters leren kennen en gezag verwerven door zachtmoedigheid.

Structuur

In dit venster geven we allereerst een korte levensbeschrijving van Marnix, waarna we ingaan op het pedagogisch traktaat dat hij schreef. Aan de hand van een kennismakingstekst en een verdiepende tekst vindt een eerste kennismaking plaats met de inhoud van *De opvoeding van de jeugd*.

In de verbredende tekst maken we kennis met de door Marnix geschreven kindercatechismus.

1. Korte biografie

Jeugd en studie

Philips van Marnix werd geboren in 1540 te Brussel. Zijn vader behoorde tot de lagere hofadel. Reeds op tweejarige leeftijd verloor Marnix zijn moeder. Toen Marnix zes jaar was, hertrouwde zijn vader. Marnix ontving een opvoeding die paste bij zijn stand en op dertienjarige leeftijd werd hij student aan de universiteit van Leuven. Daarna volgden nog universiteiten in Frankrijk en Italië. Een in die tijd gebruikelijk vormingstraject voor jongens van stand. Na de dood van zijn vader erfde Marnix Mont Sainte-Aldegonde, gelegen in Henegouwen. Aan dit gebied ontleende hij de naam waaronder hij bekend is geworden. Tijdens zijn studententijd ging Marnix over tot het calvinisme, maar over het hoe en wat is verder niets bekend. Hij rondde zijn studie af aan de universiteit van Genève, waar hij onderwijs ontving van Calvijn en Beza.

Betrokken bij de opstand

In 1566 sloot Marnix zich aan bij het verbond der edelen en koos hij de kant van Willem van Oranje. Toen Alva kwam, vluchtte Marnix met zijn gezin eerst naar Bremen en later naar Emden. De Bloedraad verklaarde ondertussen zijn goederen verbeurd. In 1569 trad hij in dienst van de

keurvorst van de Paltz en werd hij zijn adviseur. Anderhalf jaar later werd hij op verzoek van Willem van Oranje betrokken bij de opstand tegen de Spaanse overheersing van de Nederlanden. In 1573 werd hij in de buurt van Maassluis door de Spanjaarden gevangen genomen en opgesloten in slot Vredenburg te Utrecht. Na zijn vrijlating werd hij burgemeester van Antwerpen. In 1584 werd hij door Parma, na een langdurige belegering, gedwongen om de stad over te geven. Lang niet iedereen was overtuigd van de noodzaak van de overgave en velen beschouwden die als een vorm van verraad. Teleurgesteld trok Marnix zich terug op zijn kasteel in Walcheren. In die tijd stierf zijn vrouw, met wie hij vier kinderen had gekregen. Marnix hertrouwde na het overlijden van zijn vrouw nog tweemaal. Door de Staten Generaal werd hij benoemd tot Bijbelvertaler. Vanwege zijn zwakke gezondheid kon hij zich echter maar korte tijd aan deze arbeid wijden en op 15 december 1598 overleed hij. Hij werd begraven in de Pieterskerk te Leiden (Van Deursen; 2001, Van Schelven; 1939, De Wit-van Westhuis; 2014).

2. Betekenis

Nagelaten werk

Van zijn nagelaten werken zijn de door Marnix berijmde Psalmen en zijn satirisch geschrift *De Byencorf der H. Roomsche Kercke* het bekendst. Aanvankelijk verscheen *De Byencorf* onder een pseudoniem. Marnix hekelt in dit boek vooral de roomse geestelijkheid en de kerkelijke gebruiken. Zo geeft Marnix de volgende beschrijving van de kleding van de roomse priesters: ‘..ende een lanck vrouwen hemde over sijnen rock aentrect, ende daerenboven noch een kasack sonder mouwen, daer hij door ‘t gaetken boven uyt kijckt, effen als een schildtpadde uyt hare schelpe..’(Van Schelven;1939).

Alhoewel de berijming van de Psalmen qua literair niveau uitsteekt boven de berijming van zijn tijdgenoot Petrus Datheen, is nooit overgegaan tot kerkelijk invoering van de berijming van Marnix, hoewel dat op meerdere kerkelijke vergaderingen ter sprake is geweest. Ter illustratie van het literair talent van Marnix volgt hier het eerste vers van Psalm 42 (Ros; 2010).

*Glijck een hert met dorst bevangen,
Hijgt na waterbeken koel,
Also hijgt uyt groot verlangen,
Mijn siel na God met gewoel:
Ende dorst begeirlijk seer,
Na des levens God end Heer,
Och wanneer sal ick voir d’oogen,
Gods des Heeren, my vertoogen?*

Cort begrijp

Omdat de in 1563 verschenen Heidelbergse Catechismus voor kinderen te moeilijk werd gevonden, verschenen er vereenvoudigde catechismussen, die als voorbereiding op de Heidelbergse versie gebruikt konden worden. Marnix schreef er ook een: *Cort begrijp, inhoudende de voornaemste hoofd-stucken der christelijker religie gestelt vrage ende antwoordischer wijse*. Deze kindercatechismus van Marnix verscheen in 1599, een jaar na zijn overlijden. In 225 korte vragen en antwoorden worden de twaalf geloofsartikelen, de sacramenten en de Tien Geboden behandeld. Bij veel antwoorden staan in de marge verwijzingen naar Bijbelse vindplaatsen vermeld. In *De opvoeding van de jeugd* had Marnix geschreven dat men bij het onderwijs in de geloofsleer rekening diende te houden met het kinderlijke bevattingsvermogen. Hij was een tegenstander van het memoriseren van zaken die het kind niet begreep. In zijn *Cort begrijp* heeft Marnix deze opvatting in de praktijk gebracht. Het taalgebruik is beknopt, eenvoudig en helder (Groenendijk; 2001).

De opvoeding van de jeugd

Het traktaat over de opvoeding schreef Marnix op verzoek van graaf Jan van Nassau, de broer van Willem van Oranje. Wanneer en waarom graaf Jan hierom verzocht, is onbekend. Vermoedelijk

deed hij dit toen hij omstreeks 1583 elf jongens uit huizen van Nassau uit Heidelberg terugriep naar de Dillenburg om hen daar te laten opvoeden. Het traktaat, een handleiding voor de opvoeding van adellijke jongens, verscheen eerst in 1615 in druk nadat het manuscript min of meer toevallig door een hoogleraar uit Franeker ontdekt was.

Het traktaat bestaat uit twee delen. In het eerste deel bespreekt Marnix de opvoeding in de voorschoolse periode en geeft hij enkele algemene opvoedkundige wenken. In het tweede, verreweg het grootste deel geeft hij naast aanwijzingen over de opvoeding op school een aantal didactisch gekleurde adviezen.

Het eerste deel begint met de aanbeveling aan de moeder om het kind zelf te voeden. Dat is in overeenstemming met de natuur en hierdoor wordt de natuurlijke liefdesband tussen ouders en kinderen gekoesterd en versterkt. In de eerste drie levensjaren van het kind staat de wilsvorming centraal. De kinderlijke weerspanning dient door tijdige bestraffing met wortel en tak uitgerooid te worden. Daarna kan begonnen worden met het inprenten van de beginselen van deugd en vroomheid. Daarnaast kan in de vorm van spel en ontspanning de basis gelegd worden voor de toekomstige vorming. Die vorming zelf vindt plaats op school, het gymnasium. Marnix is van mening dat gemeenschappelijk onderwijs beter is dan individueel onderwijs. Talenten kunnen zich ook ontwikkelen door het voorbeeld dat leerlingen elkaar geven.

De leraar dient opvoedkundig bezig te zijn en moet zich in het bijzonder richten op de vorming van de ziel, de ontwikkeling van het verstand en de verzorging van het lichaam. De vorming van de ziel vindt plaats door het aankweken van godsvrucht. Maar, zo houdt Marnix de lezer voor, houdt rekening met het kinderlijk begripsvermogen en het feit dat de leerlingen nog jong zijn. Het lezen van de Heilige Schrift moet grondig geoefend worden. Daarbij gaat het niet alleen om het lezen van de woorden zelf, maar ook om de aandacht voor aspecten die kunnen strekken tot vertroosting, berisping van de zonden of de lof van de deugd en vroomheid. Verder is het voortdurend oefenen in de gebeden van belang.

Door de leerlingen te leren matig te zijn in eten, drinken, slapen en spelen wordt de beheersing van de hartstochten en de begeerten geoefend.

Het verstand kan geoefend worden door ingewikkelde kwesties te analyseren. Wanneer leerlingen daarin slagen, kunnen ze beloond worden.

Bij het talenonderwijs moet ernaar gestreefd worden het gebruik van regels te beperken en de leerlingen te leren uit hun eigen waarneming zelf de regels af te leiden. De leraar dient alleen datgene in het geheugen te laten prenten, wat verdient tot het einde van het leven goed onthouden te worden. Goed opletten en serieuze aandacht bevorderen de geheugenopname. Klaslokalen vol met afleidende voorwerpen als standbeelden en schilderijen, kooien met vogels en andere dieren dienen te worden geweerd, want ze leiden de aandacht van de leerling af.

Een goede opvoeder streeft geen wreedheid of hardheid na, maar zal zich bedienen van een aanmoediging, een complimentje of een berisping. Pas als woorden niets meer bereiken, zal hij lichamelijke straffen gebruiken, maar met mate en zodanig dat de jongens begrijpen dat de opvoeder ze slechts tegen zijn wil en uit noodzaak gebruikt.

Het humanistisch opvoedingsideaal

In de dagen van Marnix was het humanisme binnen de intellectuele bovenlaag van de bevolking toonaangevend. Haar opvoedingsideaal was de harmonisch ontwikkelde mens met een wil gericht op het goede. In de 15^e eeuw verschenen in Italië, de bakermat van het humanisme, de eerste geschriften die de opvoeding in humanistische zin beschreven. Ze droegen het karakter van praktische raadgevingen, bedoeld voor opvoeders van prinsesjes en edellieden. Ook het traktaat van Marnix was bedoeld voor de opvoeding van jonge edellieden. Het geschrift bevatte voor de tijdgenoten geen nieuwe gezichtspunten, omdat het aansloot bij het gangbare humanistische opvoedingsklimaat (Cornelissen; 1987).

Calvinistische pedagogiek?

Hoewel Marnix in *De opvoeding van de jeugd* compileert en zich aansluit bij de humanistische denkbeelden over onderwijs en opvoeding, legt hij wel accenten, die wijzen op een calvinistische achtergrond. In tegenstelling tot een humanist als Erasmus benadrukt Marnix de waarde van de godsvrucht niet in het voorbijgaan, maar vormt de religieuze opvoeding de inzet van zijn geschrift

en ook naderhand komt hij uitvoerig op dit onderwerp terug. Aan de zondigheid van de mens wordt evenmin oppervlakkig voorbij gegaan. De toonzetting van de humanistische tijdgenoten is ook optimistischer dan die van Marnix. Marnix sluit inhoudelijk aan bij de reformator Calvijn, die de godsdienstige opvoeding als een belangrijke plicht van de ouders beschouwde. (Van Klinken; 1993; Kloosterman-van der Sluys; 2008).

3. Kennismakingstekst

Kader

Het nu volgende fragment begint met een beknopte samenvatting van de opvattingen van Marnix met betrekking tot de opvoeding en bevat daarnaast enkele didactische en pedagogische adviezen die nog steeds actueel zijn.

Brontekst

'Grondregels voor de opvoeding

Laten we de hele opvoeding der jeugd samenvatten in enkele grondregels, waardoor docenten en andere opvoeders zich voortdurend moeten laten leiden. Naar ons oordeel zijn er drie zaken waarop de leraar zijn moeite en inspanning het meest moet richten, te weten de ziel, het verstand en het lichaam.

Wat de vorming van de ziel aangaat, noem ik de beoefening van vroomheid en deugd, de goede vorming van de wil, de beteugeling van de driften, kortom alles wat betrekking heeft op de opvoeding tot een deugdzaam en eerbaar leven.

Tot het terrein van het verstand reken ik alles wat betrekking heeft op de kennis van de verschillende wetenschappelijke disciplines, op de vorming van het oordeelsvermogen, de ontwikkeling van het geheugen en het denkvermogen, en op een gepaste en stijlvolle formulering van datgene waarvan men studie gemaakt heeft.

Ten slotte noem ik met betrekking tot het lichaam datgene wat gericht is op de zorg voor de gezondheid, de lichamelijke oefening, de ontwikkeling van de krachten, een bekoorlijke gestalte, een beschaafde stem en een sierlijke gang en houding. Eveneens behoren hiertoe de beeldhouw- en bouwkunst, het bespelen van een snaar- of blaasinstrument, het schilderen en de gelijke vaardigheden meer, al zijn die alle eerder gebaseerd op lichaamskracht of handigheid dan op verstandelijke gaven.

(...)

Het verdient mijns inziens aanbeveling om bij de catechese zoveel mogelijk rekening te houden met het feit dat de leerlingen nog jong zijn. Daarom zijn korte, kernachtige vragen over fundamentele zaken op hun plaats; die moeten ook vaak herhaald worden. Daarbij hoeft men zich niet te bekommeren om kunstige verfijning, maar des te meer om het kinderlijke begripsvermogen. De ene keer zouden de leerlingen elkaar vragen kunnen stellen, een andere keer zullen zij door de leraren ondervraagd worden en het is ook denkbaar dat zij hun leraren vragen stellen.

Wij moeten ervoor zorgen, dat wij de kinderen niet op jonge leeftijd dingen laten leren die zij later weer moeten afleren. Dit geldt natuurlijk voor alle zaken, maar in het bijzonder voor die zaken die de godsvrucht en de godsdienst betreffen. Dat is een fout die bij vele leraren voorkomt: doordat zij meer dan redelijk is hun best doen om zich aan de kindermanieren en -gewoonten aan te passen, geven zij slechte manieren de kans binnen te sluipen, die nauwelijks meer zijn uit te roeien of slechts met grote moeite. Dat is weliswaar bij vele zaken het geval, maar toch wel met name in kwesties die de godsdienst betreffen. Velen willen graag de naam hebben wijs te zijn; om die reden passen zij zich aan de gewoonten van mensen aan en zijn ze bereid in de dienst des Heeren en in de godsdienst veel verkeerd te dulden, hoewel ze heel goed weten dat dit niet naar het Woord van God is. Maar ondertussen stijven zij hun kinderen wel in zulke slechte gewoonten'.

(Uit: De opvoeding van de jeugd. Pag. 41-42.)

Vragen bij de brontekst

- Welke aspecten van deze tekst doen eigentijds aan?
- In welke opvattingen in de tekst weerspiegelt zich de geest van de tijd van Marnix?
- De waarschuwing dat we kinderen op jonge leeftijd geen dingen laten leren, die we ze later weer moeten afleren, is herkenbaar. Kun je daarvan een hedendaags voorbeeld geven?
- Kun je ook iets noemen wat we nu zeker niet meer zouden doen?
- Marnix waarschuwt de leraar ervoor zich te veel aan te passen aan het kind. Kun je daar een voorbeeld van geven?

4. Verdiepende tekst

Kader

In deze tekst maken we nader kennis met de didacticus Marnix.

Brontekst

'Het aanleren van regels

Als zij de grammatica aanleren, moeten zij vooral niet belast worden met veel onduidelijke regels waarvan ze niet weten hoe ze die moeten gebruiken. Laat hen liever langzamerhand eraan wennen om erop te letten wat recht en wat krom gezegd is. Om dat te bereiken, moet men hen telkens wijzen op de regels van de moedertaal die ze al geleerd hebben. Om een voorbeeld te geven: het is mijns inziens niet goed dat het geheugen van het kind overladen wordt met die heden ten dage in de scholen platgetreden regels, zoals wat en hoeveel er met het naamwoord en werkwoord gebeurt, en wat de regels zijn met betrekking tot het naamwoord, het werkwoord en het deelwoord; verder ook niet door die lange en duistere omschrijvingen en indelingen van alle afzonderlijke zinsdelen of meer van zulke abstracte regels, die tot vervelens toe het nog heel jonge en snel afgeleide begrip van de kinderen opgedrongen wordt en die door de meesten allesbehalve begrepen worden. Maar laten zij, door hun moedertaal nauwlettend gade te slaan, met behulp van verschillende voorbeelden, door de taal veelvuldig te gebruiken en door talrijke en dikwijls herhaalde overhoringen, leren het naamwoord van het werkwoord en die beide van de overige woordsoorten te onderscheiden en zo langzamerhand te beoordelen wat elk afzonderlijk inhoudt. En laten zij op die manier tenslotte opmerken hoe een mannelijk naamwoord verschilt van een vrouwelijk, hoe een woord van het mannelijk geslacht alleen met mannelijke woorden, en een woord van het vrouwelijk geslacht alleen met vrouwelijke woorden verbonden wordt en hoe lelijk en ongewoon het in de oren zou klinken, als iemand zou zeggen der Land, das Mann, die Haus en dergelijke. Als zij dit alles niet meteen begrijpen, behoeven zij hierom beslist niet moedeloos te worden. Maar bij elke gelegenheid die zich voordoet, moet dit steeds weer opnieuw ingeprent worden en met behulp van voorbeelden, die aan de landstaal ontleend zijn, moet het ook in het spel en ontspanning aangewezen en toegelicht worden.

Toch pleit ik er niet voor de regels geheel en al te laten vallen, maar ik zou er graag zo weinig mogelijk willen hebben. De regels die niet absoluut nodig zijn, kunnen overgeslagen worden. Zoveel als mogelijk is, moet kennis voortkomen uit wat de kinderen zelf kunnen opmerken. Wat zij in de praktijk waarnemen moet echter met voorbeelden uit het dagelijks taalgebruik als met de wijsvinger verduidelijkt worden. Het is namelijk veel nuttiger om hen onderling te laten wedijveren in nadenken en opletten dan om hen regels te laten leren, tenzij zij zo'n groot bevattingsvermogen hebben, dat zij zelf naar behoren de regels kunnen afleiden uit hun waarnemingen. Ik zou graag willen dat hetzelfde ook op andere kennisgebieden plaatsvindt, omdat immers alle kunst en wetenschap bestaat in de waarneming van die zaken die de natuur heeft voortgebracht. Daarom zou ik wensen dat de bronnen en schatten die voortvloeien uit die waarneming, opengelegd en aanschouwelijk voorgesteld worden voor het oog van de kinderen, voor zover zij die kunnen bevatten, zodat zij kunnen zien hoe datgene wat wij op school leren, in de praktijk van het dagelijks leven functioneert.

Het liefst zou ik dit echter zien plaatsvinden, wanneer het kind qua leeftijd beter in staat is om nauwkeurige waarnemingen te doen en tegelijk meer begrip heeft van de kennis die hem overgedragen wordt. Want terwijl de grammatica grotendeels gefundeerd is op wat de sprekers

van een taal daarover menen en men zich geen grammatica eigen maakt langs theoretische weg, bestaan daarentegen de reken- en meetkunde en eigenlijk ook de dialectica in een bepaalde theorie en in de vaardigheid om de regelmatigheden in de waargenomen verschijnselen te constateren en te verklaren. Die vaardigheid heeft de natuur de mens ingegeven, tezamen met de hoofdcategorieën van het denken. Het gaat hier om wetenschappen die eenmaal zijn ontstaan, en vervolgens tot ontwikkeling gekomen zijn door steeds meer waarnemingen'.

(Uit: *De opvoeding van de jeugd*. Pag. 46-47)

Vragen bij de brontekst

- Probeer in eigen woorden weer te geven hoe je volgens Marnix de leerlingen het beste kunt leren wat een werkwoord en wat een naamwoord is. Hoe zou je dat kunnen toepassen in je lessen?
- Welke didactische uitgangspunten uit deze tekst spreken je aan?
- Kun je een voorbeeld geven waarin Marnix vakoverstijgend bezig is?

5. Verbredende tekst

Kader

Marnix schreef ook *Cort begrijp*, een kindercatechismus. Hier volgen een paar fragmenten.

Brontekst

Vraag: *Wie heeft u geschapen?*

Antwoord: *God.*

Vraag: *Waartoe heeft Hij u geschapen?*

Antwoord: *Om Hem te eren en te dienen.*

Vraag: *Hoe kunt gij God dienen?*

Antwoord: *Als ik aan Hem geloof, hem bid, prijs en Hem gehoorzaam ben.*

Vraag: *Waar woont onze God?*

Antwoord: *In de hemel.*

Vraag: *Woont hij niet de roomse kerk?*

Antwoord: *Nee, Hij.*

Vraag: *Is dan de roomse kerk niet Gods huis?*

Antwoord: *Nee.*

Vraag: *Hoe weet gij dat?*

Antwoord: *Hij zegt het zelf.*

Vraag: *Wat zegt Hij dan?*

Antwoord: *De hemel is Mijn stoel, de aarde is Mijn voetbank, welk huis wilt gij Mij timmeren?*

Vraag: *Waaruit leert men God kennen?*

Antwoord: *Uit Zijn werken.*

Vraag: *Welke werken?*

Antwoord: *Hemel, aarde, de mensen en al wat Hij geschapen heeft.*

Vraag: *Kunnen wij God uit Zijn werken volkomen leren kennen?*

Antwoord: *Nee, wij.*

Vraag: *Waarom?*

Antwoord: *Omdat wij al te verdorven zijn.*

Vraag: *Waaruit moeten wij hem dan beter leren kennen?*

Antwoord: *Uit Zijn Woord.*

Vraag: *Heeft u Christus dan aan het kruis verlost?*

Antwoord: *Ja, Hij.*

Vraag: *Zo, zijt gij dan een christen?*

Antwoord: *Ja, ik.*

Vraag: *Waarom heet gij een christen?*

Antwoord: Omdat ik aan Christus geloof.
 Vraag: Maar de roomsen zeggen ook dat zij aan Christus geloven, zijt gij dan ook rooms?
 Antwoord: Nee, ik.
 Vraag: Waarom?
 Antwoord: Omdat ik Christus alleen houd voor mijn zaligmaker en middelaar.

 Vraag: Wat doet men in de doop?
 Antwoord: Men giet water over het hoofd van het kind.
 Vraag: Wat heeft dat water te beduiden?
 Antwoord: Dat wij met Christus' bloed gewassen zijn.
 Vraag: Wat heeft het nog meer te beduiden?
 Antwoord: Dat wij de zonde moeten afsterven en opstaan in een nieuwigheid des levens.
 Vraag: Maar dewijl wij de geboden niet kunnen volbrengen, kunnen wij door onderhouding van die de zaligheid verdienen?
 Antwoord: Nee, wij.
 Vraag: Hoe worden wij dat zalig?
 Antwoord: Om Christus Jezus wil.
 Vraag: Wanneer?
 Antwoord: Als wij aan Hem geloven.
 Vraag: Maar hebben wij geen rechtvaardigheid voor God?
 Antwoord: De rechtvaardigheid van Christus wordt ons toegerekend.

Vragen bij de tekst

- Waarom zie je dat deze catechismus geschreven is in de zestiende eeuw?
- Aan welke woorden of formuleringen herken je het calvinisme?
- In de kennismakingstekst noemt Marnix enkele aspecten, waar bij de catechese rekening mee gehouden moet worden. Welke aspecten vind je terug in zijn kindercatechismus?

6. In gesprek met de pedagoog: de ontvangst van Marnix' ideeën

Het *Cort begrijp* van Marnix werd in de zeventiende eeuw meermalen herdrukt en zelfs vertaald. Catechiseren was in de zeventiende eeuw niet de taak van de dominee, maar van de schoolmeester. Het *Cort begrijp* van Marnix werd dan ook door diverse classicale vergaderingen aanbevolen als een geschikt boekje om door de schoolmeesters gebruikt te worden bij het geloofsonderwijs aan de jongste leerlingen. Het werd niet alleen in ons land gebruikt, maar ook in de mandaatgebieden van de VOC. Daartoe werd het in het Maleis en Portugees vertaald. (Groenendijk; 2001).

In 1583 schreef Marnix zijn opvoedkundig traktaat *De opvoeding van de jeugd*, maar het werd pas in 1615 algemener bekend toen een professor uit Franeker er een druk van verzorgde. Daarna verdween de belangstelling snel. Pas in 1855 kwam er opnieuw belangstelling voor het werk van Marnix, toen een deel van de tekst in een vrij bewerkte Nederlandse vertaling gepubliceerd werd in een letterkundig tijdschrift. Vijf jaar later verscheen de complete Latijnse tekst met ernaast de vertaling in het Frans. In beide gevallen was gebruik gemaakt van het manuscript dat zich in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bevond. In 1881 verscheen het traktaat als een deeltje uit de 'Paedagogische Bibliotheek'. De vertaling was echter onbetrouwbaar en in de inleiding die aan de tekst vooraf ging werd het werkje van Marnix ten onrechte gepresenteerd als uniek in zijn soort (Cornelissen; 1987).

In 1992, ruim 400 jaar na dato, verscheen een verantwoorde vertaling van de hand van mevr. H. de Wit-van Westershuis. Drs. N.C. van Velzen voorzag deze uitgave, de eerste in de serie '*Gereformeerd Pedagogisch Erfgoed*', van een gedegen historische inleiding. In het voorwoord van deze uitgave wordt gesteld dat deze tekstuutgave jongeren kan helpen om zich de essentie van het gereformeerd opvoedkundig denken eigen te maken. Weliswaar bevat het traktaat calvinistische accenten, maar het is te veel eer om het pedagogisch werk van Marnix te karakteriseren als calvinistisch pedagogisch erfgoed.

Auteur: Dr. L.D. van Klinken

7. Suggesties voor verdere kennismaking

Primaire bronnen

Marnix van Sint Aldegonde, P. van (1599). *Cort begrijp, inhoudende de voornaemste hoofd-stucken der christelijcker religie, gestelt vraghe ende antwoordischer wyse*. Leiden.

Marnix van Sint Aldegonde, P. van (1992). *De opvoeding van de jeugd*. Kampen.

Secundaire literatuur

Cornelissen, J.D.M. (1987). *De eendracht van het land*. Amsterdam.

Deursen, A. Th. Van (2001). 'Marnix van St. Aldegonde, een calvinistisch propagandist.' In: *Een intellectuele activist*. Hilversum.

Frijhoff, W. (2001) 'Marnix over de opvoeding.' In: *Een intellectuele activist*. Hilversum.

Groenendijk, L. F. (2001). 'Marnix' kindercatechismus.' In: *Een intellectuele activist*. Hilversum.

Klinken. L.D. van (1993). 'Marnix als pedagoog'. In: *Criterion*.

Kloosterman-van der Sluys, A.G. (2008). *Calvijn en de Jeugd*.

Ros, A. (2010) *Davids soete lier*. Apeldoorn.

Schelven, A.A. van (1939). *Marnix van Sint Aldegonde*. Utrecht.

Wit-van Westerhuis, H. de (2014). 'Tot sieraad en steun voor volk en vaderland. Marnix van Sint Aldegonde (1540-1598) als pedagoog.' In: *Bronnen voor NU*. Apeldoorn.